

30 godina slovačke književnosti u časopisu „novi život”

mihailo harpanj

Ne treba posebno naglašavati da se književnost u jednom časopisu može pratiti na više načina, od bibliografskog do književnoistorijskog. Nećemo se ovom problematikom baviti kompleksno, od prvog broja časopisa *Novi život* iz 1949. godine do poslednjeg iz 1978. Najviše će nas zanimati uloga priloga u časopisu u konstituisanju savremene slovačke književnosti u Jugoslaviji. Sećamo se kad je jedan pesnik rekao da ne treba ovu književnost poistovjećivati s časopisom *Novi život*, verovatno u smislu da ne stvara samo to što donosi časopis celinu ove književnosti. To je doduše istina, književnost kao izraz duhovnog stvaranja je u svakom pogledu šira i nadređena časopisu, ali u određenom smislu nije ih moguće ni poređiti, a u našem slučaju ni razdvajati. Jasno je da časopis ne bi mogao da bude takav kakav je bio i jeste bez književnosti, i isto tako ni književnost ne bi bila takva jesti bez *Novog života*, takvog kakav je bio. Književina dela se mogu pisati i za sebe, bez objavljanja, no dole, dok misu pristupna čitaocu, ne mogu ni na takav način učestvovati u književnom životu i izgrađivati njegovu celinu. Bez preterivanja se može reći da se ovdašnja slovačka književnost razvijala i osvajala više vrednosti zajedno sa časopisom *Novi život*. No ovaj odnos sigurno je kompleksniji, jer časopis nije bio samo regulator književne produkcije, već u mnogim relacijama i njen usmerivač. Naravno, sve ono što sačinjava vilačnu celinu posleratnog razvoja slovačke književnosti u Jugoslaviji nećemo naći na stranicama *Novog života*; isto tako, sve ono što je u njemu ne spada u trajnije vrednosti ove književnosti. Iz perspektive 30-godišnjeg izlaženja časopisa relativno lako se može zaključiti koji prilozi u njemu su samo bibliografski podatak, koji mogu da imaju književnoistorijsku vrednost i koje i danas uvrštavamo među trajne vrednosti ove književnosti. Nećemo se baviti ovakvom klasifikacijom, no treba imati na umu da je u trideset godišta *Novog života* mnogo više imena i imenih kojih su pokušali i nisu istražili u pisanju od imena i imenih kojih obično poistovećujemo sa savremenom slovačkom književnošću u Jugoslaviji.

Ne treba otpisati one autore koje smo često u književnoj kritici nazivali perifernim i kratkoga doba – u razvoju i svake književnosti svakodnevna su pojava. Odigrali su određenu ulogu, ne samo kao pozadina većih i značajnijih. Svači časopis objavljuje i njihove pesme i pripovetke, ne samo zato da bi popunio određeni broj strana. Objavljuje ih najčešće iz pedagoških razloga, jer nijedan časopis ne može da bude mezininteresovan za razvoj književnosti koju reprezentuje. To što smo počeli isticanjem uloge »malihi tima još jedan razlog: 1949. godine saradnici *Novog života* bili su redom početnici i bilo ih je mnogo više od onih koje danas svrstavamo među prvu književnu generaciju časopisa. No u prvim godištima časopisa razlike u vrednostima među pojedinim piscima su skoro beznačajne. Danas se može ponoviti umerljika vrednost književnih ostvarenja iz prvih godišta časopisa, pa čak i prvih knjiga naših književnika, ali sa šireg stanovišta određen kvalitet im se ne može poreći, jer su odraz konkretnog vremena. Slovačka književnost u Jugoslaviji u prvim posleratnim godinama nije se doduše razvijala u vakuumu, no bilo je u velikoj meri samomikla. Razvijala se, naime, na idejnim pozicijama marodno-slobodilačke borbe i posleratne socijalističke izgradnje društva, no književnu tradiciju morala je ne samo da osvaja, već i da izgrađuje sama. Ovdašnja slovačka poezija je, naime, morala da gradi tako reći od početka, jer u međuratnom razdoblju u pravom smislu reći nije ni postojala. Ne treba posebno naglašavati da se ovaj proces konstituisanja nacionalne književnosti jugoslovenskih Slovaka odvijao pre svega na stranicama *Novog života*. Kada to kažemo, uopšte ne poričemo ulogu ostalih ovdašnjih slovačkih publikacija u tom konstituisanju, koje su pre više no danas bile otvorene i za književnost. No kada danas pažljivije osmotrimo to konstituisanje, nameće se zaključak da je ono s literarnog gledišta bilo nekako neproblematsko. Pojavljivala su se doduše pitanja, ali pretežno unutrašnjeg stvaralačkog karaktera (pisati o tome, ili o onome?, pisati ovako, ili onako?), no šire konfrontacije bitno drukčijih koncepcija književnosti inisu postojale. Na prvi pogled bezbolno se prelazilo od romantičnog ruralizma ka shematsizmu, a od ovoga ka modernizmu. Samo na prvi pogled bezbolno, jer ne jedna čimjerica govori da se ovaj proces književnih konfrontacija kod većine pisaca odigravao u njima samima, trajno je obeležio individualni razvoj svakog. Redakcija *Novog života* trudila se da pomogne u orientisanju slovačkih pisaca na nekoliko načina: samom uređivačkom praksom, književnokritičkim vrednovanjem tako reći svakog priloga u časopisu i organizovanjem književnih savetovanja. Uredivačka praksa u prvim godištima neizbežno je moral da bude klasifikacija ponuđenih rukopisa, u prvom redu sa stanovišta elementarnog književnog funkcionalisanja teksta. Danas je u prilozima iz prve polovine pe-

desetih godina relativno lako identifikovati odstupanja od norme slovačkog književnog jezika i druge propuste, no ne treba zaboravljati da se i sama redakcija bori s problemima različitih vrsta (od kojih nepostojanje stručne literature i pripnručnika nije bio na poslednjem mestu). Za budućeg istoričara književnosti zanimljivo će biti poređenje originalnih rukopisa (ako su sačuvani) s objavljenim tekstom u časopisu. Uredničke intervencije često su bile dogradnja rukopisa. Ali danas se to ne vidi, i zato se može reći da su Slovaci i u prvoj polovini pedesetih godina imali časopis koji po kvalitetu književnih priloga nije znatnije zaostajao za ostalim časopisima u Jugoslaviji. Imali su Slovaci tada pesnika Andreja Ferku, izrazitog predstavnika vremenske estetičke inverzije, čija je poezija bila stecište i vrhunc tadašnjih književnih stremljenja. Drugim prilikama je često rečeno da je Andrej Ferko nastavljao na tradicijama revolucionarne poezije Juraja Mučajija i Palja Bohuša, no posle Mučajeve smrti i Bohuševog odsustva u tekućoj književnoj produkciji (prvu pesmu u *Novom životu* objavio je 1956. godine) od prvorazrednog značaja je bila čimjerica da je ova književnost pošla putevima koje je krcio Andrej Ferko. Potrebljio je naglašiti da su istihovi ovog pesnika, ne samo za redakciju, već i za ostale autore, postali nekakav spontani kriterijum u shvatanju biti i funkcije pesničkog iskaza. To je primetnije u tadašnjim književnokritičkim vrednovanjima i bilancijama na jednoj strani, a isto tako, na drugoj strani, u istihovima drugih početnika (Mihal Babinka, Jan Labat, Pavel Mučaj, Andrej Čipkar), u većoj ili u manjoj meri, prisutno je nešto iz Ferkovog motivskog repertoara i izražaja intventara. Čini nam se da značajnom čimjericom da je u počecima slovačke posleratne književnosti najizrazitija ličnost bio pesnik koji je svojim stvaralaštvom spontano, ali konsekventno, spajao estetsko s etičkim. Posle Andreja Ferke itako je spontano dolazio do diferencijacije u slovačkoj književnosti. Časopis je ove diferencijacije svestrano podsticao, mada iz nekih literarnih knjiga može da se zaključi da je preferirao takav tip književnosti koji je svojim pesmama reprezentirao Andrej Ferko.

Uloga književne kritike u konstituisanju posleratne slovačke književnosti nije mala; književna kritika je, u stvari, bila u testno, vezi s uređivanjem časopisa. Postojale su i tada fundirane književnokritičke analize i vrednovanja, o kojima je već u više navrata govoreno, no sada želimo da upozorimo na značaj onih sitnijih članaka ili sumiranja jednogodišnje produkcije u *Novom životu*, koji su na određen način bili propedeutski zasnovani. Ovdašnja slovačka kritika nije se dvoumila da na sebe preuzme rizik vrednovanja i kvalifikacije, pa čak i klasičifikacije svih, neprverenih i nedovršenih razvojnih orijentacija pojedinih autora. Kad je bila prema nekim piscima suviše tolerantna, radila je to s inamerom da podstiče književno stvaralaštvo. S ovakvih pozicija nastala su sada već tradicionalna književna savetovanja Slovaka u Jugoslaviji. Dugo su to stvarno bila savetovanja pisaca o piscima, a ni danas nisu sasvim izgubila ovu svoju funkciju. Ne jedan autor, naročito od mlađih i u pravom smislu početnik, na književna savetovanja je dolazio da čuje jasno mišljenje o svom pesničkom ili proznom polkušaju. Književno savetovanje, kao razmena mišljenja, kao uzajamno savetovanje, ali i konfrontiranje, dugo je svedočilo da je književni govor jugoslovenskih Slovaka široko komunicirao kao jedan od primarnih i stalno vitalnih iskazivanja nacionalnosti. No potrebno je valjda još upozoriti da uređivanje časopisa, književnokritička praksa i književna savetovanja vidiemo u meražlučivoj celini u funkciji konstituentnog agensa ove književnosti. Konstituiranje je proces po sebi, ne poistovećujemo ga s posleratnim razvojem slovačke književnosti (u određenim relacijama i modifikacijama traje od kraja 18. veka), no jasno je da za poslednjih 30 godina ova književnost prestaje da bude dopunjavanje celine; ne izdvajajući se iz nje, stvara vlastitu svoju celinu, u dijalektičkoj povezanosti s drugim, bitno joj bliskim celinama.

To, pak, ne znači da je ova književnost sasvim izgubila karakter regionalne varijante matične slovačke književnosti. Onaj deo proze, neposredno ili posredno vezan za tradiciju prozogn stvaralaštva Jana Čajalca, možemo, doduše, shvatiti kao regionalnu varijantu slovačke proze u celini, no, u isto vreme, ti tipološki elementi, koje smatramo za regionalne, bilo učestvuju u izgradnji tipoloških osobitosti slovačke književnosti u Jugoslaviji. Mnogo izrazitije se to pojavljuje u elementima lokalnog i kolorita u ovdašnjoj slovačkoj poeziji: lokalni kolorit je osnovni sastojak moličke izgradnje Bohuševe poezije, no upravo ovde se može pratiti značajna transpozicija lokalnog u univerzalno. Ova pitanja sigurno treba kompleksnije proučiti; ovde ih pomijemo samo kao ilustraciju ispravnog stava *Novog života* prema razvojnim orijentacijama ove književnosti. U *Novom životu* se, naime, od drugih polovicu pedesetih, a naročito u šezdesetim godinama, snažno manifestuje pluralizam pesničkih intencija. Slovački pisci, posle »davanja počasnog ili kaznenog poreza sredini«, kako je jednom prilikom rekao Mihal Babinka, svesno su se trudili da svoje delo uključe u prostorno nemarkirane relacije. Nije to bila težnja za pukim univerzalizmom, veze s bazičnim karakteristikama nacionalnosti nikad nisu bile prekinute, no sve manje se kod njih pojavljuju egzistencijalna iosećanja »otkinitu grane«.

Pred slovačkom književnom kritikom još uvek se nalazi neštan problem generacijskog okupljanja i diferenciranja pisaca. Iako ne postoje generacije sa svesnije formulisanim književnim programom, sasvim sigurno ima takvih kod kojih srećemo više ili manje pojavno ujedinjavanje imantne poetike. Književnokritičko osvetljavanje i definisanje ovakvih paralelnosti poetika

mora da počne od praćenja frekvencije pojedinih pisaca u *Novom životu*. Za 30 godina izlaženja redovno su se u njemu pojavljivali Jan Kmeć, Mihal Babinko, Ján Labat, Pavel Mučaji, Jánko Čeman, Juraj Tušjak, od druge polovine pedesetih godina dolaze Vjera Benkova-Popitova, Pavel Grnja, Pavel Čanji, od šezdesetih godina Marija Mijavcova, Ana Makanova, Samuel Čeman, Mihal Harpanj, Vičačoslav Hronjec, a sedamdesete godine beleži nastup generacije Miroslava Demaka, Miroslava Dudoka, Zlatka Benke, Mihala Duže i Jozefa Klačika. No ovo nabranje mi s jednog aspekta nije potpuno i uopšte ne želi da vremenjsko pojavljivanje izjednači s generacijskim. Isto tako, redovna prisutnost u časopisu ne mora automatski da bleži konstruktivni doprinos razvijajućim književnost u Jugoslaviji. Pesnik Paljo Bohuš pojavio se u *Novom životu* 1956., redovno je prisutan od 1966. godine, mošaš za njega se može reći da je i u odsustvu bio stalno prisutan, kako u časopisu, tako li u ovoj književnosti uopšte. Već smo rekli da je prva polovina pedesetih godina bila u znaku Andreja Ferka, koji je mladi generacijski saputnik Juraja Mučajija i Palja Bohuša. U poetskim relacijama rečeno, Ferko je nastavljao na onim intencijama koje su zacrtali Mučaji i Bohuš. Distinktivna cinta među njima je porast ekspresivnosti u Ferkovom pesničkom iskazu, uz smanjenje revolucionarnog paitosa. Bez analitičkog proveravanja, može se tvrditi da je ravnoteža između revolucionarnog paitosa i ekspresivnosti iskaza predstavljalja dominantu slovačke književnosti u prvoj polovini pedesetih godina. U ostalih autora se ova ravnoteža gubi, jednom prevagne jedna, drugi put druga strana (Mihal Babinko, Ján Labat, Pavel Mučaji, Andrej Čipkar, Miroslav Krištof). No od druge polovine pedesetih godina razvojne orijentacije ove književnosti se pluralizuju, ali ipak se može reći da njenje dominante uspostavlja pesničko stvaranje Jana Labata, Mihala Babinke i Palja Bohuša. Govoreći ovo, ne zaboravljamo doprinos i razvojne inovacije koje srećemo u delu drugih autora,

u prvom redu Pavla Mučajija, Juraja Tušjaka, Vjere Benkove-Popitove, Pavla Grnje, Vičačoslava Hronjeca. U drugoj polovini pedesetih godina – kako u poeziji, tako i u prozi – razvojnu inicijativu preuzeo je Ján Labat. Osnovna karakteristika ovog razdoblja slovačke književnosti može se prepoznati u senzualističkoj individualizaciji iskaza, najizražitiju u stvaranju Jana Labata. Do ravnoteže između njega i Mihala Babinke, tačnije rečeno do uspostavljanja izrazitije poetske opozicije, dolazi u prvoj polovini šezdesetih godina. U ovom razdoblju se, pak, sa svojim osobenim pesničkim svetom pojavljuju Pavel Mučaj, Juraj Tušjak, Vjera Benkova-Popitova, iz čega rezultira raznolikost literarnih orientacija, za koju se *Novi život* od početka svog izlaženja zalagao. Zato, kada kažemo da su slovačka književnost i književni prilozi od druge polovine šezdesetih godina u znaku stvaranja Mihala Babinke i Palja Bohuša, ne gubimo izvida ostale autore. *Novi život* nije bio generacijski časopis u smislu prefiriranja određene poetike na račun druge, slično kao što ni posleratni razvoj ove književnosti ne beleži oštrelje generacijske konfrontacije. Možda bismo više voleli razvoj s ne talko izrazitim i uzajamnim akceptiranjem razlika, no bitnijeg suprotstavljanja verovatno nije ni moglo biti. Čak i u književnostima etničkih grupa većih od slovačke, najčešće možemo pratiti simetričnu progresiju razvoja koja zanemaruje razlike i ističe sličnosti.

Ovim razmišljanjima smo pokušali maglasiti da 30 godina slovačke književnosti u časopisu *Novi život* ne ishvatomamo kao statistiku imena i naslova, već pre svega kao procesualnost u rasu estetičkih vrednosti. Kada danas, na primer, objavljujemo Bošnjeve stihove, isvesni smo da oni predstavljaju estetske dominantne ove književnosti, kojima je u velikoj meri doprineo i časopis, permanentnim praćenjem i podsticanjem stvaralaštva pojedinih autora.

nove knjige

Miroslav Maksimović: »Pesme«,
Srpska književna zadruga, Beograd, 1978.
Piše: Vuk Milatović

Maksimovićeva knjiga *PESME*, iako starijski naslovljena, po mnogo čemu je inovatorska. Ne toliko po sadržaju i jeziku, iako to po pesničkom postupku. Govoreći o Maksimovićevu knjizi, njegovog pesnički postupak ne treba proglašiti za jedinu i glavnu kvalitet, čemu su skloni pojedini tumači savremenog pesništva, tim pre što je Maksimović dosadašnjim stvaralaštvom nlike deklariso za stvaralački estetizam, kao osnovni umetnički poziv. On nastoji da pesmu osavremeni ma sebi svojsvetom način, da je tematski i sadržinski veže za nešto konkretno. Pojavljeni svet, kao polaznički pesme Maksimovićevom pjevanju obezbeđuje uverljivost. Upravo pesme tog tipa čine bolji deo ove knjige. Ali, taj stvarni materijal, taj mimo stvaralačke senzacije, samo je početni deo nastanka pesme, na kojem pesnik obično ne ostaje kao na doživljaju, već ga preobražava i stvarajući posebnu pesničku strukturu. Pesme u kojima je prepoznatljiva ta privolitna ištenzija, u kojima stvarni materijal nije dovoljno obrađen, manje nisu odusevljavaju, mada i one imaju određenog sintorealističkog šarma. Kritika je već primetila kompleksnost Maksimovićeve slike, smenljivanje određenih ravnih, jezičkih kombinatorika, ali i primetnu pesnikovu želju da se ne izgubi realistička pjevljivost i isomorfnost objektivne slike koju transponuje.

Maksimovićeva poezija je organizovana na raznim nivoima – jezičkom, značenjskom i drugim. S obzirom na oblike sintaktičke organizacije, i uopšte organizacije pesničkog teksta, izdvajamo dva tipa njegovih pesama. Prvi, onaj koji okuplja pesme »značenjski otvorene«, pesme određene logičke uređenosti, ilišene asocijativnosti i složenjem pesničkog građenja. Drugi tip obuhvata pesme složenije pesničke strukture, izobraženih slika, sublimiranih izraza, lišenje, u svakom slučaju, »stihovinog prozaizma«.

Tu se uključuju i pesme-fragmenti, što se bar tiče njihove kratkoće i istigrnutostili iz širih celina. Bez obzira o kojem se tipu pesama radi, Maksimović se iskazuje kao pesnik specifične teksualne organizacije, kao pesnik koji je vezan za mitologiju svakodnevnog života. Namećući se imaginacijom realnog reda stvari, on ga razbijaju ostajući na nivou sugestije kao forme pesničkog iskaza.

Knjiga *PESME* potkriva Maksimovićev afinitet za sonetnu formu. Sonet je, inače, veliko iskušenje savremenih pesnika. Ciklus pesama *Proplanak* čine soneti klasično strukturirani, ali s pečatom pesničkog autentičnog iskaza. Specifičnost ovih soneta je u ritmičkoj i semantičkoj vrednosti jezika. To je, u stvari, svakodnevni jezik, u pričnoj meri depoetizovan. Neke su sintaktičke celine direktno preuzete iz govornog jezika.

Maksimović je prvenstveno pesnik urbane svesti, njegove su pesme velikim delom pobuna protiv gradskog života koji nosi u sebi nešto zastrašujuće. Tematska vezanost za savremenih svet, tzv. svet tehnokratije, urbanizacije, Maksimovićevu poeziju daje realistički tretman. Ta budnost, spremnost da registruje pojedinosti svakidašnjeg života, približava ovu poeziju umetničkom dokumentu jednog vremena. Raznovrsnost imaginativnog doživljajeva pesniku pomaže da opažanja i predstave veže po sličnosti i kontrastu.

Pesma *Serenada* dobar je primer imaginativnog doživljajeva stvarnosti:

Njen se razbijlo čamac
pliva željna mora
potonuli momar
na dnu peva iz knjiga
okružen vlastitim vodom
i pećinama

Iako Maksimovićeve pesme deluju češće mlađalački masmejanju i duhovito, ipak se iza toga kreće zamišljenost i seta. To je primetno i poređ kamfliranoj izražajnom nonšalancijom.

Joshua Fishman: »Sociologija jezika«,
»Svjetlost«, Sarajevo, 1978.
Piše: Mirjana Jocić

Nedavnom pojavom prevoda knjige američkog sociolingviste Džošuna Fišmana *Sociologija jezika* (naslov američkog originala iz 1970. godine glasi *The Sociology of*

Language), sarajevska *Svjetlost* obogatila je svoju već poznatu biblioteku *Lingvistica – poetika* delom kojim na gotovo udžbenički način daje pregled sociolingvističke teorije.

Knjigu je na srpskočehotarski preveo dr Srđan Janković, lingvista iz Sarajeva, koji se i sam, poređ ostalog, bavi sociolingvističkim istraživanjima. On je, ujedno, i pisac predgovora u kojem daje neophodne informacije o nastanku sociolingvistike, mjenjem predmetu istraživanja i realizaciji prema socioškopljku, pre svega, lingvističkim naukama, i značaju i mestu Fišmanovog dela u toj nauci, kao i o najbitnijim odlikama i stanju sociolingvističkih istraživanja u Jugoslaviji. Knjiga lima i registar imena, kao i predmetni registar, čiji je autor, takođe, Srđan Janković. Na kraju knjige je spisak literaturi kojim i za upućenje i za neupućenje može biti značajan i koristan.

Mada je Evrope još u prvim decenijama ovoga veka u delima de Sosira, Pražanina, Ferta, Mallinovskog, nemacke i naročito sovjetske lingvistike ispoljila značnu zainteresovanost za društveni značaj jezičkih fenomena, utemeljivanje sociolingvistike kao posebne naučne discipline vezano je za šezdesete godine ovoga veka, za SAD i američku nauku, koja je razvijenim antropološkim i psiholingvističkim istraživanjima obvezno bila i preuslova za pojavu ove nove naučne discipline. Među utemeljivačima sociolingvistike nalazi se Džošua Fišman.

Pored termina *sociolingvistika*, u literaturi se susreću i dva druga termina za ovu novu naučnu disciplinu: *sociologija jezika* i *socijalna lingvistika*. Za ovu podeliku treba samo napiomenuti da postoji značajna naporednost, uz izvesne razlike u mijenjajućim sociolingvistike nalazi se Džošua Fišman.

Fišman je svoju knjigu nazvao *Sociologija jezika*; on se, dakle, koristi tim terminom. Šta pod njim podrazumeva? U podnaslovu knjige stoji: »Interdisciplinarni društveno-naučni pristup jeziku i društvu.« To bi, ujedno, bilo i najopštije objašnjenje ovoga termina. Radi se, dakle, o jednom interdisciplinarnom naučnom području na relaciji jezik i društvo, funkcionalisanja jezika u društvu, ili, kako Fišman kaže: »Interdisciplinarno područje koje upravo sad počinje da priprema specijaliste koji mogu uspostaviti most između lingvistike i sociologije (socijalne psihologije) na tačku način koji bi proširio horizont obeju disciplinu« (str. 226).

Knjiga o kojoj je reč jedan je od prvih zaokruženih uvoda u sociolingvističku teoriju. Ona na pregledan i čitljiv način uvodi